

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора економічних наук, професора,
в.о. завідувача кафедри аудиту
Західноукраїнського національного університету
Панасюк Валентини Миколаївни
на дисертаційну роботу
Башуцького Романа Богдановича
на тему «Соціально-економічна ефективність
національної пенсійної системи»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 «Економіка»**

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Соціально-економічна ефективність національної пенсійної системи є однією з ключових передумов стабільності сучасної держави, оскільки безпосередньо пов'язана з рівнем соціальної захищеності населення, якістю життя осіб похилого віку та довгостроковою збалансованістю публічних фінансів. Пенсійна система виступає не лише інструментом перерозподілу доходів між поколіннями, а й важливим елементом соціально-економічної моделі країни, через який реалізуються пріоритети соціальної політики, формується довіра громадян до державних інститутів і забезпечується суспільна згуртованість.

Актуальність дослідження соціально-економічної ефективності пенсійної системи посилюється в умовах глибоких демографічних змін, трансформації ринку праці та зростання фінансового навантаження на системи соціального забезпечення. Старіння населення, зниження співвідношення працюючих до пенсіонерів, поширення нестандартних форм зайнятості та трудової міграції суттєво ускладнюють функціонування традиційних солідарних механізмів пенсійного забезпечення. За таких обставин питання ефективності виходить за межі суто фінансових розрахунків і охоплює здатність пенсійної системи адекватно реагувати на структурні зрушення в економіці та суспільстві.

Соціально-економічна ефективність пенсійної системи не може бути зведена лише до рівня пенсійних виплат або ступеня дефіцитності пенсійного фонду. Вона відображає складний баланс між соціальною справедливістю, економічною доцільністю та інституційною стійкістю системи в довгостроковій

перспективі. З одного боку, пенсійне забезпечення має гарантувати прийнятний рівень доходів після завершення трудової діяльності, знижуючи ризики бідності та соціальної ізоляції літніх людей. З іншого боку, надмірний фіскальний тиск або неузгодженість пенсійних зобов'язань із можливостями економіки здатні стримувати економічне зростання та поглиблювати дисбаланси між поколіннями.

Особливої ваги також набуває інституційний аспект ефективності національної пенсійної системи, який визначає правила участі громадян у пенсійному страхуванні, стимули до легальної зайнятості та накопичення страхового стажу. Рівень довіри до пенсійних інститутів, прозорість управління пенсійними ресурсами та передбачуваність пенсійної політики безпосередньо впливають на поведінку економічних агентів і, відповідно, на результати функціонування системи загалом. У цьому контексті ефективність пенсійної системи проявляється також у її здатності формувати довгострокові очікування та забезпечувати стабільність соціального контракту між державою і громадянами.

У сучасних умовах посилення глобальної економічної нестабільності, фіскальних обмежень і соціальних викликів питання оцінювання та підвищення соціально-економічної ефективності національної пенсійної системи набуває стратегічного значення. Вибір напрямів пенсійної реформи, поєднання солідарних і накопичувальних елементів, а також визначення ролі держави й приватного сектору в пенсійному забезпеченні потребують ґрунтовного наукового обґрунтування. Саме тому дослідження Башуцького Р.Б. щодо соціально-економічної ефективності пенсійної системи може стати важливим інструментом подальшого формування виваженої соціальної політики, спрямованої на забезпечення гідного рівня життя населення та фінансової стабільності в довгостроковому вимірі.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно комплексним планом науково-дослідних робіт Західноукраїнського національного університету. Зокрема, темами «Цифрові технології для розробки та оптимізації систем управління складними економічними, соціальними і технологічними процесами в умовах новітніх викликів та загроз» (державний реєстраційний номер 0124U004994), та «Впровадження систем автоматизації бізнес-процесів підприємства» (державний реєстраційний номер 0120U04543). Де дисертантом теоретичні положення були

імplementовані до рівня конкретних методик, пропозицій щодо використання цифрових технологій для управління соціальними системами в умовах сучасних загроз.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій. Структура дисертації є логічною, кожен із її розділів супроводжується відповідними висновками. Розв'язання поставлених завдань базується на результатах аналізу широкого кола джерел, які репрезентують західну й вітчизняну наукову думку та оприлюднені в наукових публікаціях здобувачки.

Оцінюючи дисертаційне дослідження Башуцького Романа Богдановича, насамперед слід відзначити досить вдалий вибір методичного інструментарію, що дозволив забезпечити цілісність, міжгалузевий характер і логічний виклад матеріалу.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертаційній роботі Башуцького Романа Богдановича представлено поглиблене дослідження, яке ставить перед собою завдання аналізу, обґрунтування та подальшого розвитку теоретичних і методичних концепцій, наукових підходів та практичних рекомендацій з метою формування соціально-економічної ефективності пенсійної системи. Серед найбільш значущих здобутків автора слід зазначити:

вперше розроблено механізм оцінювання соціально-економічної ефективності пенсійної системи з урахуванням поведінкових, демографічних та цифрових факторів на основі економіко-математичного моделювання та сценарного аналізу;

удосконалено систему детермінант розвитку національної пенсійної системи, яку, на відміну від традиційних класифікацій, розширено за рахунок цифрових та соціально-інклюзивних факторів;

обґрунтовано концептуальні засади модернізації національної пенсійної системи, які, на відміну від наявних концепцій, базуються на гібридній моделі, що інтегрує солідарні та накопичувальні механізми з цифровими інструментами управління та дозволяє підвищити соціально-економічну ефективність функціонування пенсійної системи;

представлено методичний підхід до оцінювання соціально-економічної ефективності пенсійної системи, який, на відміну від існуючих методик, інтегрує фінансові, демографічні, поведінкові та цифрові чинники і передбачає

використання сценарного моделювання для кількісної оцінки наслідків альтернативних напрямів пенсійної політики. набули подальшого розвитку:

запропоновано теоретичні положення щодо трактування національної пенсійної системи, які, на відміну від класичних підходів, інтерпретують її як відкриту соціально-економічну систему конфліктного типу, у якій соціально-економічний конфлікт між ключовими групами інтересів виконує адаптаційну та регулятивну функцію.

Наукова обґрунтованість одержаних результатів дослідження. Основні теоретичні положення, висновки та пропозиції мають достатню наукову обґрунтованість, що підтверджується логікою побудови та методологією дослідження, аргументацією наведених доказів, мотивованим використанням теоретичної, практичної та законодавчої бази, глибоким аналізом широкої інформаційної бази за темою дисертаційної роботи.

Відповідно до поставленої мети в дисертації було вирішено комплекс завдань, що дозволило узагальнити теоретичні положення та на основі проведених досліджень розробити науково-методичні та практичні рекомендації щодо обґрунтування теоретико-методичних і прикладних основ трансформації пенсійної системи в умовах цифровізації та інклюзії, що базується на принципах соціальної справедливості та індивідуалізації пенсійних прав і спрямовані на підвищення її соціально-економічної ефективності. Чіткість постановки мети та завдань дисертації зумовили цілеспрямовану дослідницьку діяльність та достовірність отриманих результатів.

Результати дослідження знайшли практичне застосування у діяльності: ПрАТ «МетЛайф» у рамках удосконалення підходів до аналізу та розвитку недержавного пенсійного забезпечення (Довідка №93-В від 27.11.2025 р.); Головного управління Пенсійного фонду України у Тернопільській області у рамках цифрової трансформації пенсійної системи (Довідка №1900-06-01/57076 від 10.12.2025 р.). Основні методологічні положення та результати дисертаційної роботи, що становлять наукову новизну, використовуються у навчальному процесі факультету комп'ютерних інформаційних технологій Західноукраїнського національного університету при викладанні дисциплін «Цифрові технології в бізнесі», «Цифрова економіка», «Управління конфліктами» (Довідка №12622/2792 від 01.12.2025 р.).

Повнота викладення основних результатів в опублікованих працях. Основні результати дисертаційної роботи опубліковані у 9 наукових працях

загальним обсягом 6,02 д.а. (особисто автору належить 5,4 д.а.), зокрема 5 статей у наукових періодичних виданнях; 4 праці апробаційного характеру – у збірниках матеріалів доповідей на конференціях.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація складається з анотацій, списку публікацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. У додатках представлено копії довідок про апробацію результатів, отриманих у ході дослідження. Обсяг основного тексту відповідає встановленим вимогам. Виклад матеріалу роботи здійснено у науковому стилі з дотриманням вимог до структури та логіки дослідження згідно завдань, спрямованих на досягнення визначеної мети. Оформлення дисертації відповідає вимогам Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. зі змінами від 31.05.2019 р.

Академічна доброчесність. При глибокому розгляді дисертаційної роботи Бушуцького Р.Б. не виявлено порушення академічного плагіату, фальсифікації та фабрикації, тобто порушень академічної доброчесності. Проведена перевірка за допомогою сучасного програмного забезпечення, призначеного для виявлення текстових збігів, засвідчила оригінальність авторського тексту та належне цитування використаних джерел. Про що свідчить звіт представленої перевірки роботи на подібність.

Дискусійні положення та зауваження до роботи. Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, її наукову новизну, теоретичну та практичну цінність загалом, поряд із зазначеними вище вагомими результатами слід наголосити, що в роботі мають місце окремі положення, які є дискусійними та потребують обговорення.

1. У підрозділі 1.2 автор подає демографічні передумови реформ пенсійних систем ЄС та ілюструє старіння населення на рис. 1.2. При цьому зауважимо, що далі в тексті не визначено єдину рамку порівняння, тобто які саме параметри (пенсійний вік, ставка внесків, охоплення, тип індексації, роль 2–3 рівнів, цільовий replacement rate) використовуються для відбору практик та їх перенесення на українські сценарії. Доцільним було б додати коротку порівняльну матрицю (6–8 показників) і прямо вказати, які параметри переходять у подальші розрахунки для України, що підвищило би обґрунтованість представлених висновків.

2. У підрозділі 1.1 у табл. 1.3 подано дефініції поняття «національна пенсійна система» у працях українських і зарубіжних учених. При цьому

зауважимо, що після таблиці відсутнє робоче (операційне) визначення, яке автор застосовує надалі у розділах 2–3 (що саме входить у «систему»: солідарний рівень, трансферти, 2–3 рівні, інститути адміністрування, цифрові контури обліку та взаємодії). Доцільним було б після табл. 1.3 зафіксувати окремі особливості системи, що підтверджують подальші висновки для уникнення розбіжностей при моделюванні.

3. У підрозділі 1.1 на рис. 1.1 представлено рівні національної пенсійної системи. При цьому зауважимо, що рисунок не показує фінансові потоки та інституційну «точку відповідальності» (ПФУ, держбюджет, НПФ/СК життя), через що складніше простежити джерела дефіциту/перерозподілу. Доцільним було б доповнити рис. 1.1 напрямками руху коштів, описом інституцій та місцем цифрових сервісів (реєстри, е-кабінети, е-ідентифікація).

4. У підрозділі 3.2 на рис. 3.2 представлено PPS-Model (гібридну інтелектуально-інклюзивну модель). При цьому зауважимо, що рисунок не доповнений процедурою впровадження: кроки реалізації, дані/реєстри, відповідальні, KPI-моніторинг. Доцільним було б додати короткий алгоритм застосування моделі та мінімальний набір KPI для оцінювання ефектів цифровізації/інклюзії.

5. У підрозділі 3.3 запропоновано індекс конфліктності та систему обмежень у формулах (3.1)–(3.4), а також наведено параметри в табл. 3.16–3.17, описано АНР-оцінювання ваг і побудову регресійної моделі. При цьому зауважимо, що: не визначено правило формування еталонних корисностей U^* для суб'єктів; межі для керованих параметрів та їх «реалістичність» недостатньо прив'язані до фактичних значень табл. 3.16–3.17; АНР подано без розкриття анкети/агрегації матриць; регресійний блок наведено без стандартного статистичного виводу (SE, t, p, R^2 , діагностики). Доцільно було б додати представлені елементи для більшої обґрунтованості дослідження. Також врахування представленого зауваження підвищило б обґрунтованість запропонованих висновків.

Разом з тим, зазначені зауваження та дискусійні моменти не зменшують наукової та практичної цінності результатів дисертаційної роботи Башуцького Романа Богдановича, а також не впливають на загальну позитивну оцінку представлені роботи.

Загальний висновок

Загальний висновок дисертації свідчить про те, що представлене дослідження є завершеним та самостійним внеском у економічну науку. Отримані в роботі наукові результати в сукупності розв'язують важливу наукову проблему. Дисертація написана українською мовою та оформлена відповідно до діючих положень, норм і правил встановлених Міністерством освіти і науки України.

Зміст дисертаційної роботи відповідає темі дослідження та спеціальності 051 Економіка (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки).

Дисертаційна робота «Соціально-економічна ефективність національної пенсійної системи» повністю відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», постанові Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор Башуцький Роман Богданович присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки).

Рецензент:

в.о. завідувача кафедри аудиту
Західноукраїнського
національного університету
доктор економічних наук, професор

В.Панасюк

Валентина ПАНАСЮК

Підпис *Валентина Панасюк*

Завіряю:
НАЧАЛЬНИК
ЗАГАЛЬНОГО ВІДДІЛУ *Віра Семець (ВУ)*